

АНТИМОНОПОЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АПК УКРАЇНИ

Досліджені теоретичні проблеми підвищення конкурентоспроможності економіки АПК та обґрунтовані заходи антимонопольного регулювання.

Исследованы теоретические проблемы повышения конкурентных возможностей экономики АПК и обоснованы мероприятия антимонопольной регуляции.

The theoretical problems of increase of competition possibilities of economy of AIC and grounded measure of the antimonopoly adjusting are investigational.

Постановка проблеми. Економічні перетворення в аграрній сфері України спрямовані на забезпечення умов конкурентного середовища для суб'єктів ринкових відносин та створення господарського механізму державного регулювання конкурентного середовища. Рівень конкурентоспроможності вітчизняного АПК залишається низьким, що породжує суттєві загрози економічній безпеці країни. Ключовою проблемою забезпечення економічної безпеки та формування конкурентоспроможної аграрної сфери є захист економічної конкуренції за допомогою антимонопольного регулювання. Внутрішній і зовнішній аспекти цієї проблеми взаємопов'язані: з одного боку, конкуренція є рушійною силою економічного зростання та опанування внутрішнього ринку, з іншого боку – конкурентоспроможність вітчизняної продукції має забезпечувати Україні гідне місце на зовнішніх ринках. Актуальність зазначеної проблеми зростає у зв'язку з входженням на внутрішній ринок іноземних інвесторів та виробників, необхідністю вдосконалення державного регулювання конкурентного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні публікації з питань антимонопольного регулювання належать І. Дахно, Л. Семеновій, Т. Ковальчуку, О. Власику, Л. Кузьменку та ін. Для вдосконалення антимонопольної практики в Україні з урахуванням вимог економічної безпеки держави доцільно залучити теоретичний доробок і досвід антимонопольного регулювання, що висвітлені зарубіжними економістами Й. Шумпетера, Дж. Бейна, Д. Трумена та ін. При цьому слід зауважити, що антимонопольне регулювання економіки як один з елементів системи економічної безпеки АПК недостатньо розглядається у наукових публікаціях.

Метою статті є теоретичне обґрунтування механізму антимонопольного регулювання економіки АПК України, що забезпечував би економічну безпеку держави.

Вклад основного матеріалу. Негативно впливає на розвиток економіки та АПК недосконалість державного регулювання діяльності

суб'єктів природних монополій, тоді як саме ці суб'єкти найчастіше допускають зловживання монопольним становищем на ринку. Не відповідають реальним економічним розрахункам ціни і тарифи на їхні послуги, структура витрат виробництва, не створено сучасної системи державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в окремих галузях економіки. Водночас, надмірне втручання держави у господарську діяльність учасників ринку заважає розширенню сфери конкурентних відносин та підвищенню їх якісного рівня. Формування та розвиток в Україні конкурентного середовища потребує розширеного трактування ролі антимонопольного регулювання, як чинника забезпечення стабільного економічного зростання та економічної безпеки держави. Роль антимонопольного регулювання як елемента системи економічної безпеки держави наведено на рис. 1 [1].

Рисунок 1. Підсистема антимонопольного регулювання в системі забезпечення економічної безпеки держави

Конкуренція сприяє підвищенню добробуту суспільства, а антимонопольне регулювання, яке спрямоване на створення конкурентного середовища, сприяє ефективному розвитку економіки і підвищенню рівня економічної безпеки. Зокрема, конкуренція дає можливість істотно підвищити якість послуг населенню, забезпечити економічно обґрунтований рівень тарифів на них. Найвищі темпи приросту продукції спостерігалися в галузях, в яких сформувалося конкурентне середовище. За даними Держкомстату України, у 2007 році порівняно з 2006 р. реальний валовий внутрішній продукт становив 107,3%, найвищі темпи зростання спостерігалися на підприємствах з оброблення деревини та виготовлення виробів з неї (22,1%), у переробній промисловості (11,7%), харчовій (10,0%), у хімічній та нафтохімічній промисловості (6,2%). Високими темпами приросту були також в експортноорієнтованих галузях (машинобудуванні, металургії та металообробці), які змушені працювати в умовах жорсткої конкуренції на зовнішніх ринках. У той же час у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві загальний обсяг продукції скоротився на 5,6% [2].

З відкриттям вітчизняних ринків для іноземного капіталу особливої актуальності набуває контроль за процесами економічної концентрації суб'єктів господарювання. Ці процеси в деяких сферах економіки змінюють характер конкуренції, створюють додаткові фактори для формування транснаціональних компаній. Як наслідок, радикально змінюється конфігурація конкурентного становища в Україні, через посилення впливу концентрації виробництва на конкуренцію. Причинно-наслідкові зв'язки, що виникають в процесі формування конкурентного середовища в Україні, наведено в (табл. 1).

Конкурентне середовище в агропродовольчій сфері визначається рівнем цін та операційних витрат, а також якістю продукції. Мотиваційними факторами підвищення масштабів концентрації у роздрібній торгівлі є досягнення економії за рахунок використання власних торговельних марок та можливість залучення інвестиційних ресурсів.

Вплив економічної концентрації на умови конкуренції та характер іноземних інвестицій може полягати в створенні бар'єрів для прямих інвестицій, насамперед, для встановлення контролю за новими інвестиціями. В тому числі може відбуватися обмеження доступу іноземного інвестора шляхом створення бар'єрів у формі здійснення контролю за вирішальним для нього ресурсом. У зв'язку з цим набуває актуальності питання створення конкурентного середовища в економіці та раціоналізації співвідношення конкуренції і монополії на ринку для досягнення суспільного добробуту, а відтак й для забезпечення економічної безпеки держави.

Таблиця 1. - Формування конкурентного середовища в економіці АПК

Вид конкуренції	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Монополія (концентрація ринку)	Стимулювання структурної перебудови галузі. Можливість здійснення НДДКР. Розширення рамок організації виробничої діяльності. Економія на масштабах.	Перерозподіл ресурсів на користь монопольного сектору за рахунок конкуренції. Скорочення обсягів виробництва та підвищення цін. Застарілість основних фондів. Зниження прибутковості та зростання заборгованості перед бюджетом. Скорочення працівників.
Економічна конкуренція	Підвищення якості продукції. Стабілізація цінової політики. Стратегія на розширення виробництва та асортименту продукції. Зменшення витрат. Стимулювання інноваційної діяльності: <i>- створення в процесі приватизації принципово нових конкурентоспроможних суб'єктів господарювання;</i> <i>- розформування неефективних підприємницьких структур;</i> <i>- розвиток малого і середнього бізнесу;</i> <i>- регулювання ринкової сили суб'єктів підприємництва;</i> <i>- поживлення інвестиційної діяльності.</i>	Роздрібнення виробництва. Необхідність отримання додаткового прибутку за рахунок підвищення цін для запровадження нових технологій та техніки.

Суспільний добробут, тобто забезпечення економічної ефективності для суспільства, вимагає послаблення конкуренції за рахунок введення жорстких критеріїв запобігання концентрації ринку вище граничних показників. Для забезпечення економічної безпеки держави недостатньо виробляти великі обсяги стандартизованої сільськогосподарської продукції.

Ринкова влада підприємств продовольчої сфери безпосередньо пов'язана з рівнем галузевої концентрації. Ринкова неефективність визначається низьким рівнем конкуренції в маркетингових ланцюгах

постачання та наявністю ринкової влади окремих суб'єктів аграрного підприємництва, що призводить до зниження цін на продукцію сільськогосподарських виробників.

В Україні, як і в країнах, що розвиваються, галузеві структури, як правило, характеризуються вищим ступенем концентрації, ніж у розвинутих країнах. Загалом, аналіз стану конкурентного середовища показує, що ігнорування аспекту економічної безпеки держави при здійсненні антимонопольного регулювання може призвести до виникнення негативних наслідків для економіки України, аж до втрати незалежності країни. Тому за сучасних умов особливу актуальність має завдання розробки державної антимонопольної політики у контексті економічної безпеки держави.

Зміни, що відбуваються в економічному просторі України, зростання впливу світового ринку збільшують роль антимонопольного регулювання у контексті економічної безпеки держави. Це вимагає відображення концепцій конкурентної політики не тільки в антимонопольному законодавстві, а й в інших законодавчих актах з питань регулювання економічного розвитку.

Насамперед, пріоритетним є законодавче і змістовне узгодження аграрної та конкурентної політики. Конкурентне середовище в галузях АПК, які традиційно є базовими для економіки України розвинені слабо. Отже, конкурентна політика в цих галузях має безпосередньо переплітатися з аграрною та промисловою, оскільки розвиток конкуренції є необхідним чинником інноваційного розвитку та зміцнення коопераційних зв'язків підприємств галузей економіки.

Потребують удосконалення з погляду антимонопольного регулювання наступні форми державного втручання у ринкові відносини: фінансування та погашення боргових зобов'язань, державна допомога та гарантії, низькі відсотки надання кредитів, податкові пільги тощо. Адже, в них можлива наявність факторів спотворення конкуренції, що, в свою чергу, може спричинити негативний вплив на економіку загалом та аграрну сферу, зокрема.

Необхідною умовою державного втручання в аграрній сфері має бути відкритість і прозорість його механізмів, уникнення централізованого розподілу й втручання у господарську діяльність суб'єктів підприємництва, в ціноутворення. Основною умовою такого державного втручання має стати забезпечення позитивного ефекту для суспільства та економіки в цілому, зокрема: надання допомоги підприємствам, що мають важливе значення для національної безпеки і оборони України, підтримка прогресивних наукових досліджень, сприяння розвитку приватного підприємництва, захист прав власності на економічні ресурси та вироблену продукцію сільськогосподарських товаровиробників та інфраструктури ринку, досягнення продовольчої безпеки держави, формування ефективних механізмів оподаткування, кредитування та страхування при виробництві окремих видів продукції, розвиток консультативних послуг та цінового

моніторингу. При цьому важливо встановити оптимальний рівень підтримки, а також необхідно дотримуватися принципу адекватності – відповідності форм державного регулювання потребам у розв'язанні існуючих проблем та ринковим вимогам з урахуванням альтернатив.

Висновки. В сучасних умовах особливої актуальності набуває розробка державної антимонопольної політики у контексті економічної безпеки суспільства, яка має включати наступні заходи:

- визначення критеріїв і параметрів антимонопольного регулювання в Україні, що відповідають вимогам економічної безпеки;
- розробка механізмів і заходів щодо ідентифікації загроз економічній безпеці України та їхніх носіїв, які можна усунути за допомогою засобів антимонопольного регулювання;
- характеристика сфер прояву зазначених загроз;
- встановлення основних суб'єктів загроз, механізмів і критеріїв їхнього впливу на національну економічну і соціально-політичну систему;
- розробка методології прогнозування, виявлення і запобігання виникненню чинників, що визначають появу загроз економічній безпеці, проведення досліджень з виявлення тенденцій і можливостей розвитку таких загроз;
- формування адекватної системи антимонопольних органів;
- визначення об'єктів, предметів, параметрів контролю за забезпеченням економічної безпеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олещенко, О. М. Особливості антимонопольного регулювання в Україні / О. М. Олещенко. // Науковий вісник Академії ДПС України: Зб. наук. праць. – К., 2001. – С. 40-44.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

УДК 330.101.541: 339.924

О.М. Ложачевська

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Проаналізована макроекономічна ситуація, що склалася в Україні. Розглядаються макроекономічні чинники, що впливають на інтеграцію України в світове співтовариство.

Проанализирована макроэкономическая ситуация, которая сложилась в Украине. Рассматриваются макроэкономические факторы, которые влияют на интеграцию Украины в мировое сообщество.